

suvereno organiziral in izoblikoval po umetniških zakonih v strnjeno in pomembno estetsko celoto. Dragoceni motivi namreč tudi v romanu ostanejo povečini takšni, kakršni so se prikazali pisatelju v realni podobi: po zunanji plati živi in zanimivi, znotraj pa največkrat nedognani in nezaključeni. Dokumentarnost stiska usode, da se ne morejo razmahniti do tragične veličine, krha problemom idejno ostrino in ovira smotrni razplet dejanja. V tej dokumentarnosti so zapopadene domala vse vrline in vse napake Grabeljškovega pisanja, pri čemer pa je treba vendarle ugotoviti, da še tako zanimiv dokument ne more odtehtati bleščeče umetniške podobe. V takšni luči se Grabeljškov roman prikaže kot dragoceno gradivo, kot gmota žlahtne snovi, ki bi potrebovala kladiva in dleta. Hkrati pa se oglašča tudi resen sum, da bi bila Grabeljškova primitivna oblikovna sredstva lahko kos tej veliki snovi. Ta osnovna in usodna Grabeljškova nemoč je namreč v pričujočem romanu še bolj očitna kot v Živih brazgotinah. V novelah je bralca pritegnila in ga v nekem smislu tudi oslepila že sama živa in žgoča sodobna problematika, ki jo je lahko nekako oddvojil od neizrazitih likov, od daljšega teksta pa pričakuje bralec skrbno izdelane značaje, zaključene usode in urejeno dejanje, zahteva skratka neko globljo resnico o tem našem življenju, kajti zgolj dokumentarno prikazani pojavi ga zaradi svoje časovne odmaknjenosti ne zadenejo več dovolj v živo. Zaradi izrazite dokumentarnosti in fragmentarnosti ga bo Grabeljškov prvi daljši tekst razočaral, čeprav jima bo zaradi fascinante resničnosti moral priznati neko veljavo v pisateljevem razvoju in v razvoju sodobne slovenske proze.

Mitja Mejak

NEKAJ DOMAČIH KNJIG ZA OTROKE

Pred seboj imam kup domačih knjig za otroke,* tako zajeten, da ga že dolgo ne pomnim takega. Jemljem jih v roke brez pravega reda, ker ne vem kje začetni, in premišlujem, ne da bi nameraval soditi, hkrati pa že sodim, ne da bi vnaprej vedel, kako naj se lotim poročila o vsem tem, kako naj z eno samo potezo izoblikujem misel, ki se mi pri branju nenehoma ponuja. Ko sem pred časom pisal o otroških listih, sem zapisal nekaj hudih očitkov, ki niso ostali čisto brez zamere, in mi je bilo potem skoraj hudo, ne da bi bil pripravljen kaj preklicati, hudo preprosto zato, ker je človek kaj lahko strožji sodnik drugim kakor sebi. Prebiram knjige pred seboj in si ne morem kaj, da se ne bi v mislih vračal, da si ne bi ponovil vsega tistega, o čemer sem razmišljal že takrat: o pravljičnem svetu čudovitosti, ki naj bi ga otroški list pričaral svojim mladim bralcem, da bi lahko z njegovo pomočjo razbirali lepoto in smisel življenja, medtem ko moram potem, po vsem tem branju, razmišljati tudi o resničnem otrokovem notranjem in zunanjem svetu, ki sta tesno sprepletena v en sam pisan svet, kjer ima vsaka podoba svoj pomen, vsako doživetje svoj kotiček, vsak vzgib svoje vzroke in posledice. Če sem

* Josip Ribičič, RDEČA PEST: Vida Brest, OREHOVO LETO; Branka Jurca, V PASTI; Saša Vuga, SKORENJEK MATEVZEK; Vladimir Kavčič, VAŠKA KOMANDA; Andrej Šavli, BREZEN — Mladinska knjiga, 1955. Drago Vresnik, LISKO Z GORA; France Borko, VIJOLICA IN MARJETICA; Oskar Hudales, VILA ATOMKA IN MLADEC MATJAŽ — Nova obzorja, 1955.

takrat pisal o nepismenosti, o revnosti, o pomanjkanju svojevrstne domišljije, kakršno terja pravljичno podajanje sveta, moram zdaj ugotoviti, da je tudi otrokov resnični svet, tak, kakršen je popisan v teh knjigah, bolj skromen kakor bogat. Pomembno se mi zdi opozoriti na to ravno ob teh knjigah zato, ker ne bomo našli prave poti pri pisanju za otroke tako dolgo, dokler ne bomo temu svetu pisateljsko kos, posebno pri tako občutljivih motivih, kot so vojni in partizanski. Tu v bistvu ne gre za črno-belo tehniko v tistem smislu, v kakršnem smo se je otepal nekaj let, tudi ne za hoteno idealiziranje, za utilitarno, od zunaj nalepljeno prenašanje, ker se je vse to, kar je popisano, res godilo. Bolj kot za vse to, se mi zdi, da gre za tragično pomoč, za hotenje, upodobiti otroka-junaka, otroka-udeleženca osvobodilne vojne, zvestega pomočnika in tudi upornika na lastno pest na ta način, da posvetimo s pisateljsko svetilko predvsem v ta kotiček njegovega otroškega sveta, da bi tako povzdignili njegovo otroško podobo, njegovo človeško dragocenost in pomembnost, ki sta se izkazali v tako usodnih zgodovinskih časih, in da bi tako poudarili v prvi vrsti tiste poteze, ki so naredile takšnega otroka velikega čez njegovo mero. Pri tem pa se nam je zgodilo, kar ne bi pričakovali in kar vznbuja na prvi pogled nemalo začudenja: namesto da bi globoka notranja in zunanja vojna doživetja otroka obogatila, oplemenitila, napolnila to neizmerno posodo do roba z zlahtno snovjo, je tak otrok-junak nenadoma bledikav, neprepričljiv, zato ker smo mimogrede spregledali vse ostale sestavine njegovega sveta, ker smo pozabili, da je ta njegov svet že sam po sebi pisan in bogat, dokler je celovit. Kakor hitro pa smo skušali izluščiti samo njegovo najbolj izredno potezo, je tak otrok — kakor da je izgubil pol krvi — ostal samo zamišljen aktivist, ki ne seže do srca, junak, ki sta ga sama misel in akcija, ostal je bolj ogrodje za živega otroka kakor otrok sam. Samo na ta način se lahko zgodi, da delo, ki ne doseže velikega namena, da bi bilo resnično branje za otroka, tudi ne more biti posebno pomembno kot pričevanje o otrocih v določenih razmerah in času.

O tem govorim malo več zato, ker sem prepričan, da je to treba povedati ob teh knjigah, ker je to zanje, seveda ne za vse enako, le značilno in ker homo samo v boju zoper to našli pot naprej, posebno še, kadar gre za tako zahtevne teme, kot so vojska, partizanstvo, maščevanje, žrtvovanje itd.

Od prvih petero knjig, ki jih je Mladinska knjiga izdala tudi v počastitev desetletnice osvoboditve in ki vse, vsaka po svoje, obravnavajo teme iz osvobodilne vojne, je fabulistično najbolj zaokrožena in najboljše povest Josipa Ribičiča RDEČA PEST. To je povest o skupini otrok, ki se organizirajo kakor prsti na roki in začno na svojo »roko«
boj zoper okupatorja — Italijane. Vsa zgodba je napletena okoli glavnega junaka Petra in njegove sestre Mare, ki jo imajo v vasi za italijansko vohunko in priležnico, ker zahaja k njej fašist Delmonte. Resnica pa je, da ima Mara zveze s partizani in zanje poižveduje pri Italijanih. Brat Peter tega seveda do konca ne ve in zato ga tovariši iz Rdeče pesti tako rekoč zavržejo, dokler se vsa zgodba ne izteče, dokler se ne izkaže resnica in ne odideta oba, Peter in Mara, v partizane. Zgodba je zanimivo zastavljena, s poudarkom na psihološki prizadetosti otroka, šolarja Petra, nekoliko presenetljivo izpeljana (zasliševanje Mare) in na koncu malo popusti. Napisana je tekoče, prizadevno, ne ostane pa noben otroški lik jasno v spominu, izjemi sta Mara in posebno Delmonte, ki pa je karikiran. Šibka stran te knjige so torej otroci, vsi so si podobni, njihova

notranja podoba je prikazana predvsem v luči dejavnosti Rdeče pesti, medtem ko so zanemarjeni ostali elementi njihovega otroškega sveta. Zato celo glavni junak, ki je ves čas v ospredju dogajanja, ne zaživi polno.

Vide Brestove črtice OREHOVO LETO so notranje razdeljene v dva dela, v prvi, ki ga označuje naslov knjige, in v drugi, ki je prvemu pritaknjen. Vida Brestova ima nedvomen pripovedni dar. Ko bereš, imaš dostikrat občutek, da res pripoveduje in da otroci res poslušajo. Hkrati zna predahnniti stvari z dobro mero pristrčnosti, ki je drugim knjigam sploh manjka. Če pa bi dodala še malo več marljivosti, malo več časa, malo več truda, bi knjiga lahko zaslužila odlično oceno. Tako pa je res, da so le redke stvari, ki jih izpelje do kraja, ker se prehitro zadovolji ali celo nevarno spodrsne, zlasti ko gre za junaštvo ali za ljubezen do živali. Ta je v enem primeru (Srnica) celo do kraja zgrešena in nesmiselna: pustiti četo partizanov sestradano zaradi pretiranega usmiljenja do živali, se mi zdi le malo preveč. Vida Brestova bo morala, če bo hotela od tod še kam naprej, svoj pripovedni dar skrbno gojiti. Snovi in pobud ima več ko dovolj.

Tri kratke povesti Branke Jurce V PASTI so povesti o otrocih iz okupacijske Ljubljane. Napisane so skrbno, stvarno, tako da jim to mestoma že škoduje, in težko je jasno določiti — ali o otrocih ali zanje. Za njene junake (čeravno so mlajši) velja isto kakor za Ribičičeve: njihov otroški svet je preskop, preomejen, pretesen, da bi lahko polno zaživel. To najbolje dokazujejo povesti same. Najboljša je V pasti, ker je njen junak Jurček bolj kakor drugi prizadet v ljubezni do matere, ki jo preganjajo okupatorske oblasti.

Saša Vuga je s svojo pravljico ŠKORENJČEK MATEVZEK naredil zanimiv poskus. Personificiral je škorenjček (oče in mati sta par pobeglih škornjev) in postavil dogajanje v primorske hribe v času italijanskih hajk na partizane. Knjiga je izredno skrbno napisana, posebno lepi so opisi dežele, pusti pa bralca kljub temu nekam hladnega, neprizadetega. Krivda je v junaku. Junak ni toliko tradicionalen, da bi že vsaj malo živel v bralčevi domišljiji, avtor sam pa ga ni naslikal polnokrvnega, kajti če bi hotel doseči to, bi bil moral v njem in okoli njega — kakor Collodi okoli svojega Postržka — ustvariti cel svet, pisan, zanimiv, vseobsežen. Škorenjček Matevžek je knjižni prvenec mladega pisatelja, ki ga že poznamo po drugih delih iz revij, in kljub omenjeni pomanjkljivosti je treba njegovo pravljico pohvaliti kot zanimiv poskus nekonvencionalne obdelave danega motiva.

Vladimir Kavčič, VAŠKA KOMANDA. Zadnja izmed omenjenih petero knjig in morebiti najbolj zanimiva. Tudi knjižni prvenec mladega pisatelja, napisana pa o otrocih in njihovih otroških doživetjih v vasi, kjer so se za časa vojske pogosto menjavali gospodarji: Italijani, Nemci, partizani, domobranci. Delo ni fabulistično zaokrožena povest, temveč tekoča kronika, nabrana okoli pomembnejših dogodkov, in povest tudi ni bila pisatelj namen. Njeni junaki-otroci so veliko bolj otroci kakor v drugih knjigah, o katerih poročam, ker je vse ostalo, vojska, boji, večji dogodki itd., upodobljeno samo toliko, kolikor neposredno poseže v njihovo življenje in kolikor odločilno vpliva na njihov otroški svet. Za otroka ni čudno, če ga je bolj zanimala skrivnost ročne granate kakor resnično dogajanje, ki ga še ni mogel popolnoma razumeti, bolj boj z dečki iz sosedne vasi kakor križi in težave staršev, bolj lov na ribe (seveda z bombami) kakor šola. Tako je ta knjiga svojevrstno

pričevanje in v tem je pisatelj uspel, četudi še ne moremo govoriti o skrbni zaokroženosti, o zadostni smotrnosti ali psihološki pronicljivosti. Dobro je, da se knjiga sveže prebere in da je v njej nekaj strani, ki ostanejo v spominu.

Andreja Šavlija povest BREZEN je povest iz življenja rakov, o njihovih težavah, »subjektivnih« in »objektivnih«, skrbno napisana in smiselno zgrajena. Otroci jo bodo z zanimanjem prebrali, nekaj izvedeli in se začeli zanimati za — rake. To je pa dosti. Drugega namena pa avtor najbrž niti ni imel.

Drago Vresnik, LISKO Z GORA. Povest o psu, to pot o lovskem psu, in če bi jo označili samo tako, bi storili avtorju krivico, ker je to povest tudi o dobrem lovcu Martinu, o hudobnem divjem lovcu Čarugi, predvsem pa o pohorskih gozdovih in njihovih prebivalcih-živalih. Vsebinsko ni nič posebnega, oblikovno nič novega, miselno nič presenetljivega. Otroci jo bodo najbrž radi prebrali. Moti pa me pri njej nekaj nenavadnega: namesto pisateljske dostikrat prevlada nekakšna lovska miselnost, ki se mi zdi preveč stanovsko pritikava. Ljubezen do narave in ljubezen do živali, to je nedvomno nekaj lepega, nekaj, kar je treba otrokom privzgojiti. To je vse res in prav, kakor hitro pa to samo za las pretiramo, je že prisiljeno in neprepričljivo. Ob tem se mi zdi potrebno povedati še nekaj, ravno zato, ker gre za mladega pisatelja, ki je že izdal nekaj knjig: ljubezen, ki jo čuti do rodnega Pohorja in njegovih gozdov in prebivalcev, je iz knjige bolj slutiti kakor čutiti. Že zaradi tega bi bil pisatelj lahko posvetil več pozornosti obliki, podobam, kar vse bi dalo knjigi — kajti fabula je navsezadnje le skromna in manj pomemben element — večjo plastičnost, barvitost, skratka vrednost.

V zbirki PRAVLJICA, ki jo Nova obzorja pridno izdajajo, saj šteje že čez štirideset števil, sta izšli dve pravljici Franceta Borke pod naslovom VIJOLICA IN MARJETICA in pravljica Oskarja Hudalesa VILA ATOMKA IN MLADEC MATJAŽ. Prvi dve sta primer, kakšne bi pravljice ne smele biti. Ne samo zaradi snovi, ki ni smiselno organizirana, temveč tudi zaradi neurejene pisateljeve miselnosti. Pravljiči zapustita vtis, da pisatelj ni vedel, kaj hoče napisati, preden je začel, ne kaj je napisal, ko je končal. Najbolj je to razvidno iz druge pravljice Kača s čarobnim zobom, kjer je nakopičenih toliko elementov brez slehernega smisla, hkrati pa še nekaj potez, ki pričajo o napačnem okusu, da presega vse, kar sem kdaj podobnega bral. Pravljičo Oskarja Hudalesa Vila Atomka in mladec Matjaž bi lahko imenovali atomsko. Zgodba je takale: Vila Atomka, vladarica Nuklezije, si namerava z atomsko bombo pokoriti ves svet. Vendar se to ne zgodi, ker nenadoma nastopi slovenski harmonikar, mladec Matjaž. Ta očara vilo Atomko, ji presadi srce z desne na levo stran in z avtomatično pištolo ukroti njene krvoločne ministre. Posledica: očeit, atomsko energijo pa bodo uporabljali samo v industrijske namene. Pravljiča se mi zdi primer, kjer sta si v ostrem nasprotju dober namen in ponesrečen rezultat: storija, ki vzbudi pri odraslem človeku vtis, da se pisatelj z mladimi bralci po nepotrebnem šali.

Za zaključek je treba povedati še to, da so vse te knjige ilustrirane in da ilustracije po domiselnosti v glavnem ne presegajo tekstov. Risbe Gvida Birolle so takšne, kakršne poznamo že od drugod, vendar se dobro ujemajo z obema tekstoma (Vuga, Šavli). Iva Šubica so skrbne, ampak nekam lesene, statične (Kavčič, Brest). Alenke Gerlovičeve prijetne, skrbno oprte na motive iz Ljubljane, samo včasih nezveste (Jurčkov dolgobrabi ded

je na risbi golobrad), Franceta Slane (Hudales) so hladne, kakor je hladen tekst, Janeza Vidica prijetne kakor po navadi (Ribičič, Vresnik), Gabrijelu Kolbiču (Borko) pa se pozna, da je bil ob tekstu zgubljen. Vse knjige so skrbno izdelane, izdaje Mladinske knjige celo na lepem papirju. Prizadevanje obeh založb za domače otroško branje je kljub tem kritičnim pripombam, ki so namenjene v glavnem pisateljem, ne založbama, hvalevredno.

Beno Zupančič

LIKOVNA UMETNOST

UMETNIK, KI SE MU NE MOREMO OGNITI*

Če zdajle zaprem oči, vidim nenavadno moško glavo. Izrazito veliko lobanjo, s katere štrle lasje največkrat naravnost v zrak in jo delajo še večjo. Krepke, trde poteze, oster nos in oči, ki govorijo o nadpovprečni inteligenci, o lokavosti in samozavesti. Spremenljive oči, ki očarljivo hitro menjajo izraz. Čvrsto grajen in zelo gibljiv obraz. Obenem izraža ta glava nekaj, kar spominja na ujede in zveri. Sive presunljive oči so stalno na preži, neprestano iščejo in opazujejo.

Slišal sem o njem, o Jakobu Savinšku, nenavadne stvari, še preden sem ga spoznal. Potem so se mi zdela nenavadna tudi nekatera srečanja z njim. Legenda o njem in o njegovih sposobnostih? Da in ne. V nekatere verjamem. Tudi zdaj, ko ga nisem srečal že več mesecev. Zadnjič sem ga le bežno uzrl, ko se je po otvoritvi svoje razstave zahvaljeval voščilcem in potem jadrno izgubil iz množice. Pisati morem o njem, le po spominu.

O njem in o njegovih delih.

Za trenutek ne vidim ne Savinška ne njegovih kipov. Zdi se mi le, da čujem pripoved o močnem človeku, ki se strahotno bori za svoj prostor v velikem umetnostnem svetu. Sam s seboj, z neživo snovjo in z ljudmi. Da je že veliko ustvaril pa gre naprej s tako nepotešljivo strastjo, da se niti enkrat ne ozre nazaj. Kot kamni na poti ostajajo za njim njegova dela. Prva so že utonila v dalji, kajti njegov korak je hiter in dolg.

Ni še na sredi poti, zato se mu mudi.

Pred njim so mogočni načrti.

*

Smo rod, ki je sanjal pred drugo svetovno vojno in ki je moral med slednjo odgovoriti na najtežja vprašanja o življenju in smrti, o svobodi in boju, o krivdi in zvestobi. O resnici. Vojna nas je zresnila in utrdila. Povojni čas nas ni zazibal v nove sanje. Navadil nas je dela.

V zgodovini družb in kultur ločujemo pionirska obdobja, dobe mirnega dozorevanja in prehodna obdobja. Po dobah imenujemo tudi rodove, toda v resnici je vsaka generacija neenočna in taka je tudi generacija, ki ji pripada Savinšek. Nekateri njegovi vrstniki so dokončevalci starega, drugi stoje na

* Ob razstavi Jakoba Savinška v Jakopičevem paviljonu.